



TEORIJSKI OKVIR
↓
ISTRAŽIVANJA

SOCIO-KULTURNI AMBIJENT ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje je provedeno sedam godina poslije demokratskih promjena u Republici Hrvatskoj (1997.). U tom razdoblju odvijali su se događaji koji imaju svoju povijesnu težinu. Republika Hrvatska postigla je svoju neovisnost i na tom putu prošla kroz iskustvo višegodišnjeg nametnutog joj rata. Svi ti tranzicijski događaji ostavili su duboke tragove u svijesti svih građana, pa i naših ispitanika.

Društveno-kulturno ozračje ima primarni utjecaj na pojedinca koji u njemu živi. Osoba je bitno obilježena ozračjem u kojem odrasta, a to na poseban način vrijedi za mlade koji su u procesu sazrijevanja i formiranja identiteta. Adolescencija kao životno razdoblje ima svoje određene konstante koje su prepoznatljive kod svih adolescenata, ali pod utjecajem različitih društveno-kulturnih čimbenika, koji se razlikuju od sredine do sredine, ona je i svojevrsan arhipelag. Adolescenti koji žive u Splitu razlikuju se od adolescenata u Osijeku; ili adolescenti u Sisku od adolescenata u Puli itd. Predmet našeg istraživanja su adolescenti koji žive u Zagrebu i njegovoj široj okolici. Što to podrazumijeva u našem istraživanju?

Zagreb je glavno kulturno, gospodarsko i političko središte Republike Hrvatske. To je tipičan srednjoeuropski grad sa svim obilježjima takvog središta. U Zagrebu se nalazi stoljetna riznica cjelokupne nacionalne povijesti i kulture; to je i stjecište svih suvremenih društveno-kulturnih zbivanja u Europi i sva ta društvena gibanja imaju snažan utjecaj i na mlade. Adolescenti koji žive u Zagrebu u dodiru su sa trendovima koji obilježavaju zapadne kulture. Kao glavno kulturno središte Zagreb pruža mladima više prostora, sadržaja i mogućnosti u ispunjavanju njihovih potreba, želja i očekivanja. Sve to ukazuje da adolescenti u Zagrebu imaju specifičnu notu po kojoj se razlikuju od svojih vršnjaka iz drugih dijelova u Hrvatskoj, s jedne strane, i mnoge sličnosti s adolescentima iz susjednih europskih zemalja, s druge strane. Stoga ćemo se u analizi rezultata pozivati na europska istraživanja religioznosti kod adolescenata i mladih.

OPRAVDANOST SOCIOLOŠKOG ISTRAŽIVANJA ADOLESCENATA

Postoji nekoliko uporišta u kojima možemo tražiti opravdanje za empirijsko istraživanje fenomena religioznosti kod adolescenata u gradu Zagrebu. Sociološko-religiozno istraživanje nije *a priori* odlučujući čimbenik za uspješan pastoralni rad, ali ono nam na znanstvenoj razini i znanstvenom ozbiljnošću, kako to proizlazi iz metode istraživanja, pokazuje stvarnu religioznu situaciju.

Nalazimo se u specifičnom razdoblju u kojem je sekularizacija jedan od ključeva interpretacije religije i religioznosti. S jedne strane, govori se o reduciranju svetoga i tumačenju cjelokupne kulture kroz imanentnu dimenziju. S druge pak strane, jake su tendencije koje ukazuju na prisutnost religiozne dimenzije, iako u različitim oblicima, koji su ponekad u suprotnosti sa službenim, institucionalnim, oblicima religije. "U tom smislu značenje religioznog, otvorenost Transcendentnom, 'potpuno drugačijem' prepoznatljivi su u mnogim znakovima suvremenog društva."⁵⁸ Stoga je važno analizirati složenu dinamiku koja se događa na području religioznog u suvremenim društvima, napose u hrvatskom društvu.

Polazeći od činjenice da sociologija religije na hrvatskim prostorima još uvijek nije dostigla razinu mnogih europskih država, svako istraživanje, pa i parcijalno kao što je naše, može biti mali pomak na tom području. Bilo je i do sada nekoliko značajnih istraživanja o religioznosti mladih,⁵⁹ ali su imali svoj specifikum uvjetovan društveno-političkom situacijom onog vremena, napose istraživanja za vrijeme komunističkog sistema. "Deklarirani marksizam kod svih istraživača krio je vrlo udaljene, a ponekad i protivne polazne koncepte koji su se, više ili manje, marksistički impregnirali."⁶⁰ U svim istraživanjima bila je prepoznatljiva "marksistička paradigma".

Sada, kada je nova društveno-politička situacija stvorila temeljne uvjete za slobodan pristup istraživanju bilo kojeg fenomena, smatrali smo da je korisno i potrebno provesti empirijsko istraživanje o religioznosti zagrebačkih srednjoškolaca. Godine 1998. objavljeni su rezultati istraživanja *Vjera i moral u Hrvatskoj* na općoj populaciji.⁶¹ Sociološko istraživanje religioznog ponašanja adolescenata u gradu Zagrebu može dati, ako ne cjelovit, barem djelomičan uvid u fenomen religioznosti kojeg sociologija religije na području Hrvatske još uvijek nema.

Iako je istraživanje ograničeno na adolescente u Zagrebu, njegovi rezultati mogu biti važno polazište u analizi i interpretaciji religioznosti adolescenata na širem hrvatskom području.

Gledajući s pastoralnog aspekta, sociološko istraživanje otvara put interdisciplinarnom pristupu fenomenu religioznosti. Svako sociološko istraživanje na području religije otvara prostor za suradnju između teologa, sociologa i psihologa, pedagoga, antropologa, itd. Suradnja je veoma važna jer sociologija može dati svoj doprinos u mjerenju intenziteta, ekstenziteta, frekventnosti i oblika religije i religioznosti u određenom društvu, što predstavlja važan doprinos pastoralnoj teologiji i praktičnoj teologiji uopće.

UPITNIK

U istraživanju je korišten instrument anketnog upitnika sastavljen od 325 varijabla. Korištena su 324 pitanja zatvorenog tipa, i jedno otvorenog. Upitnik je podijeljen u tri dijela. U prvom dijelu pitanja se odnose na temeljne socio-demografske podatke o ispitanicima (nezavisne varijable). U drugom dijelu je blok pitanja koji se odnosio na životni okvir adolescenata (vrednote, slobodno vrijeme, smisao života i odnos prema budućnosti). Treći, najopširniji dio, sadrži pitanja koja se odnose na pet dimenzija religioznosti (religijska praksa, moral, religijsko iskustvo, vjerovanja, religijska pripadnost). Upitnik je provjeren pilot istraživanjem u Gimnaziji Tituša Brezovečkog u kojem smo se uvjerali da ispitanici nisu imali nikakvih poteškoća niti nejasnoća u odnosu na upitnik.

UZORAK I NAČIN IZBORA ISPITANIKA

Istraživanje je provedeno u 26 zagrebačkih srednjih škola, na uzorku od 904 adolescenta (srednjoškolca). Zagrebačkih 49545 srednjoškolaca čini 24,5% od ukupne populacije srednjoškolaca u Hrvatskoj. Uzorak je stratificiran slučajno po kriteriju ravnomjerne zastupljenosti učenika iz četiri profila srednjih škola: gimnazija (opće i klasične), četverogodišnja srednja škola, trogodišnja srednja škola i umjetnička škola.

TVRDNJE	Frekvencije	%
I. Gimnazija Zagreb	36	4,0
II. Gimnazija Zagreb	38	4,2
V. Gimnazija Zagreb	39	4,3
Gornjogradska gimnazija	40	4,4
Gimnazija Tituša Brezovečkog	40	4,4
Klasična gimnazija	39	4,3

Tablica 1.
Škole u kojima je provedeno istraživanje

Tablica I. (nastavak)

TVRDNJE	Frekvencije	%
X. Gimnazija	41	4,5
XI. Gimnazija	41	4,5
Nadbiskupska klasična gimnazija	23	2,5
Ženska opća gimnazija Družbe sestara milosrdnica	23	2,5
Upravno i birotehnička škola	41	4,5
Srednja škola "Sesvete"	40	4,4
Škola za medicinske sestre Vinogradska	18	2,0
Škola za medicinske sestre Mlinarska	14	1,6
Prva ekonomska škola	40	4,4
I. tehnička škola	40	4,4
Tehnička škola Ruđer Bošković	41	4,5
Kemijska i geološka tehnička škola	17	1,9
Hoteljersko-turistička škola	42	4,7
Škola za tekstil, kožu i dizajn	43	4,8
Drvodjeljska škola	39	4,3
Industrijska strojarska škola	40	4,4
Obrtnička škola za osobne usluge	38	4,2
Ugostiteljska škola u Zagrebu	40	4,4
Škola za primijenjene umjetnosti i dizajn	39	4,3
Glazbena škola Vatroslav Lisinski	9	1,0
UKUPNO	904	100,0

U gimnazijama koje pohađa 15642 učenika, anketirano je 366 učenika što je 2,3% od ukupnog broja gimnazijalaca. U četverogodišnjim strukovnim školama koje pohađa 20743 srednjoškolca, anketirano je 412 učenika što iznosi 2,0% od ukupnog broja spomenutih srednjoškolaca. U trogodišnjim strukovnim školama koje pohađa 4883 srednjoškolca, anketirano je 77 učenika što iznosi 1,6%, i u

umjetničkim školama koje pohađa 1770 učenika, anketirano je 48 učenika što iznosi 2,7% od ukupnog broja polaznika.

U odabiru škola po profilima vodilo se računa o teritorijalnoj zastupljenosti svih dijelova grada u kojima su smještene srednje škole. Odabir učenika u pojedinim školama bio je slučajan. Da bismo zadovoljili kriteriju dobne zastupljenosti, odabrali smo isti broj ispitanika iz svakog razrednog odjeljenja. Ako je dotična škola imala 5 odjeljenja prvih razreda, birana su 2 učenika iz svakog odjeljenja; ako ih je bilo 10, biran je po jedan učenik iz svakog odjeljenja. Tako i kod drugog, trećeg i četvrtog razrednog odjeljenja (10+10+10+10). Ovaj kriteriji primjenjivao se u gimnazijama i 4-godišnjim srednjim školama, a u trogodišnjim srednjim školama iz prvoga i drugog razreda birano je po 13 učenika, a iz trećeg 14 (13+13+14). Ispitanike je odabrao pedagog ili psiholog škole, slučajno, po abecednom redu ili po rednom broju u imeniku.

PRIKUPLJANJE PODATAKA

Istraživanje je provedeno metodom pismenog anketiranja u 26 srednjih škola u Zagrebu. Upitnik se sastojao od 85 pitanja koja su razrađena u 325 varijable. Anketiranje učenika trajalo je 60 minuta, proveo ga je istraživač osobno. Vrijeme anketiranja određivala je pojedina škola, vodeći računa da se ne narušava tijek redovite nastave. Ispitanici su u svim školama pokazali visok stupanj zainteresiranosti za problematiku kojom se bavi istraživanje. Vrijedno je naglasiti da nije bio nijedan nevaljani anketni list - svi su bili uredno popunjeni. Nije zamijećen nikakav otpor od strane ispitanika, naprotiv, bili su otvoreni za suradnju pa su eventualne nejasnoće za vrijeme anketiranja bile lako i brzo uklonjene. U organiziranju i izvođenju istraživanja naišli smo na puno razumijevanje i suradnju ravnatelja, pedagoga i psihologa škola s kojima smo surađivali u pripremi i provođenju istraživanja.

HIPOTEZE, CILJ I SVRHA ISTRAŽIVANJA

Hipoteze

- 1) Religioznost adolescenata u suvremenom društvu ne temelji se na dogmama, na prijanjanju uz stavove i kult određene religije, nego na subjektivnom doživljaju religioznog.
- 2) Adolescenti u visokom postotku izražavaju vjersku pripadnost, ali ne prihvaćaju u cijelosti ono što čini korpus vjerovanja, nego ga reduciraju po vlastitoj mjeri, te bi-

raju ono što im danog trenutka odgovara. Riječ je o selektivnom pristupu temeljnim istinama vjere.

3) Parcijalna (ili minimalna) pripadnost (krštenje, pričest, potvrda) prepoznatljiva je kod srednjoškolaca u sve manjem sudjelovanju u temeljnim liturgijskim činima (obredima): u molitvi, sakramentima, čitanju Biblije, u pučkim pobožnostima.

4) U moralnom ponašanju srednjoškolaca sve je naglašeniji subjektivistički pristup, posebno na seksualnom području, koji rezultira moralno-etičkim relativizmom i permisivnošću u odnosu na temeljna kršćanska moralna načela.

5) U odnosu adolescenata i Crkve prisutan je određeni paradoks. Adolescenti očekuju od Crkve i njenih službenika da se zauzima za temeljne principe; da svojim moralnim zakonima nadomjesti nedostatak društvenog *ethosa*, ali istodobno od strane Crkve ne prihvaćaju korekciju u osobnom ponašanju koje se sve više distancira od temeljnih kršćanskih načela.

6) Hrvatsko je društvo duboko obilježeno kršćanskom tradicijom i kulturom, unutar kojeg prevladava tradicionalno kršćanstvo s čvrstim institucionalnim oblicima religioznosti.

7) Iako adolescenti žive pluralizam "životnih opcija", pluralitet vrednota, društvenu nesigurnost u traženju smisla, pokazuju pozitivan stav prema temeljnim vrednotama, okrenutost prema budućnosti i vjeruju da život ima smisla.

Cilj i svrha

Cilj je istraživanja *analizirati odnos zagrebačkih srednjoškolaca prema nekim temeljnim životnim vrednotama i religioznosti kroz pet temeljnih dimenzija: religioznoj praksi, moralnoj dimenziji, religioznom iskustvu, vjerovanju i religioznoj pripadnosti na temelju empirijskog istraživanja te "oslikati" religiozni profil današnjeg srednjoškolca i otkriti što za njega znači biti religiozan.*

S obzirom na religioznost ispitivan je njihov odnos prema tradicionalnim oblicima religioznosti, konkretno prema religioznosti, vjeri odnosno crkvenosti življenoj u katoličkoj konfesiji unutar katoličke Crkve; te nekim elementima "nove religioznosti" koja je prepoznatljiva u interesu mladih za nove religiozne pokrete, ali i kroz cijeli niz kulturnih obrazaca koji u sebi integriraju ono što sa sobom nosi "moderna" ili već "postmoderna" kultura, a mladi su upravo njeni najtipičniji nosioci.

S obzirom na vrednote, ispitali smo njihov odnos prema relevantnim vrednotama kao što su opće ljudske vred-

note, odnos prema budućnosti, slobodno vrijeme, pitanje smisla ljudskog života.

Svrha istraživanja: Na temelju dobivenih rezultata pomoći pastoralnim djelatnicima i svima koji su odgovorni za pastoral i katehezu vrednovati dosadašnje pastoralne modele i istodobno stvarati nove pastoralno-katehetske programe u radu s mladima, posebno sa srednjoškolicima.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Teorijski pristup istraživanju